

OMINAAN, EGY ÚJJÁÉLESZTETT DAUR SÁMÁNSZERTARTÁS
HAILAR VIDÉKÉRŐL

Bevezetés

A daurok északkelet Kína vidékén élő, a mongollal rokon nyelvet beszélő népcsoport, valószínűleg a kitajok¹ leszármazottai. Számuk 2000-ben Kínában 130.000 körül volt.² A legtöbb daur Belső-Mongólia Hölön-Buir tartományában él (kb. 70.000), de vannak daurok Čičgaar (Qiqihar, Heilongjiang) város környékén (kb. 40.000), illetve a Kazaksztánnal határos Čöček (Tacheng, Xinjiang) városban (kb. 5000) is. A Hölön-Buirban élő daurok is két csoportra oszlanak: egyik csoportjuk a Hingán hegység keleti felén a Naun folyó (Nenjiang) völgyében él, míg a másik Hailar város környékén. A Naun folyó völgyét daurul Bathannak nevezik, itt található a Morin-Dawaa Daur autonóm körzet, melynek 320.000 főnyi lakosából kb. 46.000 lehet daur nemzetiségű, a többi jórészt han kínai. A Hailar vidéki daurok az Evenki (Szolon) autonóm körzetben élnek (kb. 14.000), keveredve a helyi mongol és tunguz kisebbségekkel (bargu, burját, ölot, szolon-evenki, kamnigan).³ A hailari daurok erősen elmongolosodtak, és általában két- vagy háromnyelvűek (daur, mongol, kínai). Bathan vidékén nincsenek mongolok, így az ottani daurok inkább elkínaiasodtak.⁴

A daurokat a Mandzsu Birodalom idején határőrszolgálatra telepítették le Hailar környékén. A daurok máig megőrizték nemzetségi rendszerüket, a nemzetségeket mandzsu szóval *xal*-nak nevezik (mandzsu *hala*), melyek ágazatokra (mandzsu *mokon*) tagozódnak. Hoppál Mihály 2003-as terepmunkája során (HOPPÁL, 2005) találkozott az onon *xal*-ból származó Sečengua sámánnal. Sečengua később a 2007-es ISSR konferencián is részt vett, ahol meghívta Hoppál Mihályt és a szerzőt őszi *ominaan* szertartására.

¹ A kitajok (ótörök *kitañ*, mongol *kitan*) a mongollal rokon nyelvet beszéltek. Észak-Kínát elfoglalva létrehozták a Liao Dinasztiát (907–1125), melyet a mandzsukkal rokon dzsürcsenek döntöttek meg. Egyes csoportjaik, a kara-kitajok Turkesztánt hódították meg, míg más csoportjaik az Amúr vidékére húzódtak. Róluk kapta Kína török–mongol elnevezését (török *kītay*, mongol *kitad*), melyet az oroszok is átvettek.

² A 2000-ben tartott népszámlálási adatok alapján (HAO, 2002, 202.).

³ Az Evenki (Szolon) autonóm körzetben 28.000 mongol nyelvű: bargu, burját, ölot, kamnigan, 10.000 szolon-evenki, 4000 mandzsu-sibe, 1400 muszlim (hui), 230 koreai és 160 orosz él. A betelepült han kínaiak száma 90.000 ezer, tehát a körzet lakosságának (146.000) ők adják a 61%-át.

⁴ Korábban Ligeti Lajos, híres orientalista járt a hailari és bathani daurok közt (1930–1931. szeptember–április), melyről rövid beszámolót tett közzé, lásd LIGETI, 1933, 12.

Hoppál Mihály szeptember 13-én kezdte meg kínai terepmunkáját, melyre munkatársa, a szerző is elkísérte. Először Hailarba utaztunk, majd innen az Evenki (Szolon) autonóm körzet székhelyére, Nantunba (mongol neve Bajan-Tohoi), mely az Emin folyó mentén fekszik, úgy 10 km-re Hailartól. A nagy nemzeti szellemidéző szertartást (*ominaan*) két másik szertartás előzte meg, mely során Sečengua asszony két szolon–evenki tanítványát avatta be: Altantuyaa sámán (*yadgan*) beavatást kapott (HUMPHREY – ONON, 1996, 183.), míg Narangerel csontkovács (daur *bariečîn*, mongol *bariyači*) beavatásban részesült (HUMPHREY – ONON, 1996, 186.). A két szertartás egy-egy napot vett igénybe (szept. 14–15.), így csak 16-én kezdődött meg maga a kétnapos *ominaan*.

1. térkép Hölön-Buir (Belső-Mongólia, Kína) térképe és a legfontosabb nemzetiségi csoportok elhelyezkedése.

Mi az *ominaan*?

Az *ominaan* (HUMPHREY – ONON, 1996, 184.) egy evenki eredetű szertartás, melyet az elnevezése is jól mutat. A szó etimológiája a tunguz *omi* „lélek/szellem” töre vezethető vissza, ebből származik az *omina*- ige, melynek jelentése „szellemet megidéző”. Az evenkik a szertartást *ominaran*-nak neve-

zik, ennek szabályos daur alakja az *ominaan*.⁵ A szertartás a daurok elmondása szerint a „Kulturális” Forradalom (1966–1969)⁶ után eltűnt a vidékről. Sečengua tehát 40 év után döntött úgy, hogy újra feléleszti a hagyományt (MENDÜSÜRÜNG, 1983, 271.). Az *ominaran* vagy *ominaan* egy nagy nemzeti áldozati szertartás, ahol a sámán megidézi a legfontosabb helyszellemeket, ősök szellemeit, saját segítőszellemeit. Új segítőszellemek megidézésével a sámán magasabb fokra emelkedik, ezáltal növelte saját erejét.

Sečengua *samaan* (*yadgan*)⁷

Az onon törzsbéli Sečengua 1950-ben született Hailar közelében. Már tizen-négy évesen betegeskedni kezdett, de ennek okát akkor még nem sejtette. 1983-ig tanárként dolgozott Xiqi daur falucskában, de rossz egészségi állapota miatt munkáját feladta. Álmokat látott, álmában egy sámánőse (*ojoor barkan*), egy sárkány (*mudur*) jelent meg neki. Később megtudta, hogy apai dédapja sámán volt, és sámánösökkel rendelkezik. Végül 1998-ban sámánná avatták, és hivatalosan is elkezdett praktizálni. Azóta több tanítványa is van.⁸

Beszélgetés Sečengua sámánnővel a szertartás után⁹

„Én a sámán-tudásomat (*ojoor*) a dédapámtól (*yeeyee*) örököltem. Laa sámánnak hívták, Laa sámán az én apám nagyapja. Én utána a negyedik nemzedék vagyok. Egyébként a sámán-tudás hét nemzedék óta öröklődik a családukban. A dédapám nagyapja szintén sámán volt. Őt úgy hívták: Buxačoloo. Neki is volt egy sámánőse, egy sámánasszony (*udagan*),

⁵ Az evenki *omina-ran* az *omina-* igéből képzett igei névszó (nomen). A mongol *-yan* hasonló deverbális nomen képző, mint az evenki *-ran*. Az *omina-yan* ejtése a mai daur nyelvben *ominaan*.

⁶ A Kulturális Forradalom éveiben a kisebbségi csoportok kultúráját is komoly károk érték, számos írástudó mongolt és daurt, buddhista papokat és más vallási specialistákat öltek meg vagy zártak börtönbe. Kínában közel 36 millió embert fogtak eljárás alá, és több mint 1,5 milliót meggyilkoltak (egyres történeteszek 3 millió körülire teszik az áldozatok számát).

⁷ Érdeemes megjegyezni, hogy míg a daur nyelvben a *yadgan* (mongol *iduyan*) használatos mind a férfi, mind a nő sámánokra, Sečengua inkább a mandzsu–tunguz *samaan* alakot használja, mint vallási specialistát, beleértve magát és tanítványait is. A mai mongol nyelvjárásokban a burját *udagan*, halha *udgan* csak női sámánt jelöl, míg a férfi sámánok neve *böo* vagy burját *zaarin*, halha *jairan*.

⁸ Sečenguanak négy tanítványa van, akik rendelkeznek örökletes sámánképességgel (*ojoor*). Tanítványai is sámánbetegségben szenvedtek, de jelenleg egészséges, és maguk is gyógyítanak. További tanítványai nem sámánok, de szintén végeznek gyógyítást (*bariečün* „csontkovács”, *bagči* „sámánsegéd”, *bariši* „bába”).

⁹ A beszélgetést mongol és daur nyelven folytattuk le Sečengua lakásán Nantunban, 2007. szeptember 19-én. Ezuton szeretnék köszönetet mondani Balogh Mátyásnak (Belső-ázsiai Tanszék, ELTE), aki a mongol szöveg lejegyzésében segített.

Segmed anyó.¹⁰ Ez az asszony még az északi vidéken [Amúr mentén] élt. Arról nem tudok, hogy előtte volt-e sámánösünk. Azt biztosan tudom, hogy a dédapám sámánösöktől származik, hallottam róla. Nem én találtam ki ezt a dolgot, sokan mesélték.

- 1) Segmed *yadgan* (*udagan*)
- 2) Buxačoloo *samaan*
- 3) kimaradt
- 4) Laa/Lama *samaan* (Taa *yeeyee*)
- 5) kimaradt
- 6) kimaradt
- 7) Sečengua

1. ábra Sečengua sámántudásának leszármazása.

Yeeyee nagyon nagy erejű sámán volt. A japánok Mandzsúriát megszállták egy időre (1931–1945). Abban az időben úgy 30 sámánt az Amúr vidékére száműzték, és ott hetven máglyán kivégezték. A dédapámat máglyán égették, három nap három éjjel, de életben maradt. Ilyen legendák vannak a mi dédapánkról, Laa vagyis Lama sámánról. Ezt egy több mint hetven éves asszony mesélte el, tavalyelőtt ő is elhunyt.¹¹

En kiskoromtól 30 éves koromig betegeskedtem, és mindenféle álmokat láttam. Először nagyon furcsálltam az álmokat. Beteg voltam, de nem akartam a sámánság útjára lépni. Úgy gondoltam, sámánnak lenni sok szenvedéssel jár. A sámán a többi ember szenvedéseit tartja a vállain, és maga is sokat szenved. Később aztán nagyon beteg lettem, mikor 32 éves koromban fiam született. A fiam is beteg lett, a családtagjaim is betegeskedtek. A sámánösünk szelleme (*ojoor barkan*) kiválasztott engem. Sámán dédapámat szellemként (*barkan*) tiszteljük, tőle kaptam az onon törzsünk sámántudását (*ojoor*). Közben a húgom is megbetegedett. Elhatároztam, hogy a gyerekeink és daur nemzetségünk érdekében követem a szellemek parancsát, és vállalom a sámánságot.

Először nem tudtam a sámánkodásról semmit, nem volt könyv se, ahol utánanézhettem volna, és az emberektől sem tudtam megkérdezni. Csak az álmaim adtak útmutatást. Az álmaimat követtem, azok tanítottak, így kezdtem sámánkodni, és lettem az onon törzs örökölt tudású (*ojoortii*) sámánja. A sámánság útjára léptem. Nekem nem volt mesterem (mongol *bagši*),¹² senki nem tanított, és nem vezetett be a szellemek (*barkan*) világába. A szellem-

¹⁰ Daur *taitii*, kínai 太太 *taitai*.

¹¹ Laa *samaan*-ról a szakirodalomban is sok adatot találni, lásd HUMPHREY – ONON, 1996, 184. és OMACHI, 1949, 18.

¹² Sečengua többször hangsúlyozta, hogy neki nem volt tanítója, csak az álmai által avatták be a szellemek. Ennek ellentmondott az, hogy a közeli húcsin-bargu járás öreg sámánja, Hüdré állítsa szerint ő avatta be Sečengua-t 1998-ban a sámánkodásba.

világba az álmaim által nyertem bevezetést, azok mutatták meg nekem az utat. Senki nem hívta meg nekem a szellemeket, nekem magamnak kellett velük kapcsolatba lépnem. Az álmaim a mai napig vezetnek ezen az úton, a szellemeknek esküt tettem, *Gaagča ojuor*-nak és a többi *barkan*-nak. A mi daur nemzetségünk ágazati (*mokon*) szellemeinek útján járok.”

Örökletes sámántudás (*ojoor/hojuor*)

A daur hagyományok szerint a sámán különleges képességét úgy örökölte, hogy a nemzetségében volt egy sámánös, akinek a tudása halála után reaszállt. A sámánképességet nem minden nemzedék örökölte, néha egy-két nemzedék után öröklődött csak. Olyan is gyakran előfordult, hogy a sámánképesség nem az apai ágon (patrilineáris) öröklődött, hanem anyai ágon (daur *naajil* „anyai nemzetség”). Egy harmadik lehetőség az volt, hogy a sámántudást az ég (*tengger*) adományozta a sámánösnek, általában villám formájában. Sečengua szerint az ő első sámánöse is villámcsapással kapta sámántudását.¹³ A sámánös neve *ojoor barkan* (HUMPHREY – ONON, 1996, 189.), melyből az *ojoor* (bathani daurban *hojuor*)¹⁴ a mongol *ijayur/hijayur* „eredet, gyökér, alap” jelentésű szó, míg a *barkan* szellemet jelent. Sečengua közvetlen sámánöse Laa saman, Sečengua dédapja (Taa *yeeyee*).¹⁵

Az „eredetszellem” fogalma egyébként igen elterjedt a mongol népek, főleg a burjátok körében. Az efféle szellemöstől örökölt képességre különféle terminusokat használnak:

- 1) *ug* Kelet-Mongóliában és Csita vidékén élő aga-burjátok
- 2) *uzuur* Hori-burjátok (gyakran az *udxa-uzuur* páros szót használják)
- 3) *udxa* Nyugati-burjátok (ehirit-bulagat)
- 4) *udam* Észak-Mongóliában (Hövszgül) élő darhatok, urianhajok

A horik közt ismert *uzuur* (vagy *udxa-uzuur*) és a daur elnevezés (*ojoor/hojuor*), ugyanannak a (*hijayur*) szónak különböző hangalakjai (SOMFAI, 2008, 101.).

A szellemös halála után a képessége úgy öröklődik, hogy a szellem egy gyermeket választ ki azok közül, akinek apja vagy anyja a nemzetségéhez tartozik. Miután a gyermek megkapja a képességet, „sámánbetegségbe” esik. Később általában sámánok ismerik fel a betegség okát, és attól kezdve a közösség *ojoor-tii* „képességgel rendelkező” embernek tartja a

¹³ Sečengua sámánénekében a sámánképességről ezt mondja: *artii tenggerees anantii* „a magas égből ered”. Egy másik elnevezés daurul *hundur nirgewei* „ég dörög”. Az égből villám által kapott sámántudás a burjátok körében szintén ismert (*neryeer*, lásd SOMFAI, 2008, 103.).

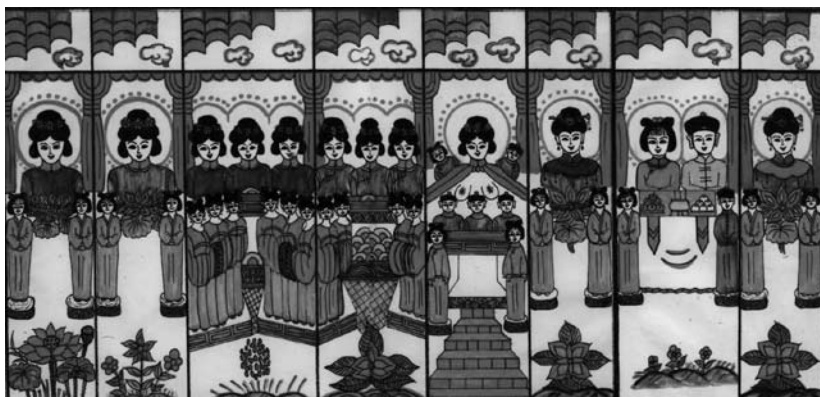
¹⁴ A bathani daur nyelvben megőrződött a közép-mongol szókezdő „h” hang, míg a hailari daurban ez eltűnt, akárcsak a legtöbb mongol nyelvben is, pl. *harban* (bathani), *arban* (hailari), közép-mongol *harban* „tíz”, *huθ* (bathani) /*us* (hailari), közép-mongol *hüsün* „haj”, stb.

¹⁵ A daur *yeeyee*, kínai 爷爷 *yeye* jelentése „nagyapa”.

beteget. Aztán a sámánt beavatják, minek hatására a betegsége megszűnik, mert a sámánös megnyugszik a beavatás után. A sámán segítőszellemekre (*onggoor*)¹⁶ tesz szert a beavatása során, melyek segítségével képes a szellemekkel kommunikálni és gyógyítani.

Mi a *barkan* és mi az *onggoor*?

A szellemösöket a buddhista eredetű *barkan* szóval¹⁷ nevezik meg a daurok. Általában valamilyen különleges képességű ember, főleg sámán szokott *barkanná* alakulni, de sok *barkan* eredete a legendák homályába vész. A *barkan*oknak a daurok képes panteonokat készítettek, melyeket külön erre a célra fából készített kis házikókban tárolnak, áldozatokat mutatnak be és fohászkodnak hozzájuk. Ahhoz, hogy *barkan*ok a sámán segítőszelleméivé váljanak, a sámánnak meg kell őket idéznie a beavató szertartásai során. A *barkan*ok ilyenkor segítőszellem formájában megjelennek, és a sámán testét megszállják (*onggoor uar-*), csak ezután tekintenek rájuk *onggoorként*. Va-

2. ábra Omie niangniang termékenység istennő és udvartartása (Morin-Dawaa Nirge, rajzolta De Hongling).

gyis a *barkan* és az *onggoor* nem két külön szellemkategória, a *barkan*okat akkor hívják a sámánok *onggoornak*, ha segítő szellemmé válnak, és a testüket megszállják. Egyébként vannak olyan *onggoorok*, akik nem szellemösöktől származnak, hanem például különféle helyszellemektől (*ejin*) erednek.

A korábbi szakirodalomban gyakran egybemosták az *onggoor*okat a *barkan* szellemösökkel. A sámán képességet sem az *onggoor*, hanem az *ojoor*

¹⁶ POPPE, 1930, 8–14.

¹⁷ A *barkan* az ujgur eredetű *burqan* szóból ered, melynek jelentése Buddha kán (király). A *bur* „buddha” a közép-kínai *puó* szó törökös ejtése, modern alakja *fo* (佛).

örökítette tovább.¹⁸ Az *onggoor* (mongol *onggon*, t.sz. *onggod*) szó eredeti jelentése „tisztá, érintetlen, szent”, melyet azokra a különféle szellemekre használtak, akik a sámánt a sámánkodásában segítették. A helyszellemek és sámánösök szellemei *onggoor* „formájában” közlekednek,¹⁹ és a sámán testébe behatolnak. A mongol népek *onggoor*oknak hívják a szellemek bálványképeit, sőt különféle sámáneszközöket is (SOMFAI, 1998, 237–248.).

Az *ominaan* szertartás során egy adott nemzetség (*xal*) sámánőseinek szellemeit idézik meg. A sámán ilyenkor tulajdonképpen médium, azaz eltávolítja saját „szellemét” (*sums*, HUMPHREY – ONON 1996, 185.), hogy a sámánös szelleme *onggoor* formájában a testébe költözhessen. Tehát a dauroknál nem klasszikus sámánizmussal találkozunk, hanem a megszállottság állapotával (JOHANSEN, 2001, 140.).

Szellemhívó ének (*yadgan iroo*)²⁰

1. rész

<i>Dekoo dekaa dekaa yaa</i>	Dékó, dékó, dékó já. ²¹
<i>Ssss</i>	
<i>Artii tenggrees ana-antii ireesen</i>	Magas Ég rendeléséből jött.
<i>Amban owoogoos amilaaltii le</i>	Amban (Nagy) obónál megelevenedik.
<i>Emiin golooroon tegeetii le</i>	Em(in) folyón lakik.
<i>Kuku tenggrii guidel irdew</i>	A kék égen futkároz.
<i>Kudee taliin saudaaltii le</i>	A síkságon üldögel.
<i>Xailaar goliigoo umdii bariesan</i>	Hailar folyóból iszik.
<i>Onon xaliigaan ooor deediigee</i>	Az onon törzs őseinek szellemét,
<i>Ačikčaan jiltii Laa(xai) samaan xuu</i>	Patkány évében született Lá sámánt,
<i>Taa(xan) yeeeyegee orij aajaawei</i>	Dédapámat megidézem.
<i>Bod buyeeree boojirwudee</i>	Magától mikor ideszáll,
<i>Bor-ii-Čooxor degii ille</i>	Szürke pettyes madár képében,
<i>Boojirwudee daatgaa jalj aawei</i>	Mikor ideszáll, megidézem őt.
<i>sss</i>	

¹⁸ ‘Az *onggor* egyfajta *barkan* volt, mely egy korábbi, elhunyt sámán „lelkének nyomát” hordozta. Amikor ez egy fiatal sámán testét megszállta, akkor kellett sámánná válnia’ (HUMPHREY – ONON, 1996, 185.).

¹⁹ A mongol sámánok az *onggoor* helyett gyakran a burját *šüteen* (mongol *šitügen*) szót is használják, melynek jelentése „akiben hiszünk, hit”. A mongóliai burjátok között a *haxiuxan* (mongol *sakigusun*) „védő talizmán” is jelent szellemet, de a sámán eszközeit és ruházatát is (saját gyűjtés 2007. Dornod és 2008. Xöwsgöl, Mongólia).

²⁰ Hasonló szellemhívó éneket lásd ENGKEBATU, 1985, 387–414.

²¹ A *dekoo dekaa dekaa yaa* szavaknak nincs semmi különleges jelentése, a szellemhívó éneket kezdik így. Valószínűleg mandzsu hatás, hisz a híres mandzsu sámánnó, Nisan is így kezdte éneket: *deyangku, deyangku* (NOWAK – DURRANT, 1977, 129.).

2. rész

*Juuruul moodii jurkuntii le
Isen keukrii maršalawtii le
arwan irgen-gurgentii le
Xarxan čigaan xobilgaanaar yaugu
Jaran durwen tergultii l
Gučin xoiroo juiirentii l
Os-ii josiin gui-ičij-ie l,
Jawaa jaslaa emse-eč yawaasan
Onon xal-iigaa ooor deed-ii-(n)gee
Laa(xan) samaan Taa(xai) yeeyeegee
Orij-sorij daatgaa jalj aawai*

Kettős fa (*tooroo*) a szíve.
Kilenc gyermek fut utána.
Tíz tanítványa van.
Fekete-fehér szellemei vannak.
Hatvannégy úton jár.
Harminckét segítőszelleme van.²²
Futva jön a víz színén.
Sámánruháját felvette
Az onon törzs ős szelleme
Lá sámán Az én dédapámat,
Hívom, egyre hívom.

Az ének elemzése

Ez a részlet tulajdonképpen egy szellemhívó ének (*iroo*), melyben Sečengua legfontosabb segítőszellemét, Laa *samaant* idézi meg, akitől a sámántudást örökölte. Ő a közvetlen sámánőse (*ooor barkan*, vagy ahogy a szövegben szólítja: *ooor deed*).²³ Az első részben a következőről énekel:

1) Nemzetsége (*Onon xal*) sámánerejének eredete (*Artii Tenggerees anantii* „a magas égből kapta erejét”).

2) Szent helye (*Amban owoo*).

3) Szent folyója (*Emiin gol*, stb.).

4) Sámánőse születésének éve (*ačikčaan jiltii*).

5) A sámánős *Bor-Čooxor* madárszellem²⁴ képében ereszkedik le.

A második részben s sámánős sámánkodásáról tudunk meg információkat:

1) Neki is kettős sámánfája (*tooroo*) volt.

2) Kilenc gyermek (*isenči*) vett részt a beavatásán.

3) Valószínűleg 10 tanítványa (*irgen-gurgen*) volt.

4) Fekete és fehér segítőszellemekkel, vagyis jó és rossz erővel is tartott kapcsolatot, melyből összesen 32 volt.

5) A szellemek segítségével 64 „szellem utat” (*tergul*) járt be a folyók mentén²⁵ haladva.

6) Sámánruháját (*jawaa*) felöltve sámánkodott.

²² A *juuren* kínai eredetű szó (主人 *zhuren*) és jelentése „mester”, de a daurok szellemeiket is nevezik így.

²³ A *deed* szó tulajdonképpen *dees* daurul és „öst” jelent. Valószínűleg burját hatásra ejtette Sečengua a szövegi *s* hangot *d*-nek.

²⁴ Poppe szerint *Bor-Čooxor* egy nagy erejű *onggoor*. Humphrey azt írja, hogy a sámán-ősök utolsó legerősebb szelleme jelent meg ennek a madárnak a képében (POPPE, 1930, 14. és HUMPHREY – ONON, 1996, 187.).

²⁵ Erre is van tunguz párhuzam, mert az evenki sámánok segítőszellemei folyók forrásvidékén laknak (VASZILEVICS, 1959).

Ezután a sámánének megismétli az első rész utolsó két sorát, melyben újra hívja a szellemet (*orij jalj aawei* „hívlak téged”).

Sečengua *ominaan* szertartása

Sečengua szertartása az Emin folyó partján, egy Nantun közeli turista táborban került megrendezésre, melyet előzetesen kibéreltek a fenntartó kínaiaktól. A szertartás kezdete előtt kialakították a szakrális teret, melyet aztán piros madzaggal körbekerítettek. A téglalap alakú térség egyik felében nagy mongol nemezházat (mongol *esegei ger*, orosz *jurta*) állítottak fel, ebben volt a belső oltár és az áldozati hely. A belső áldozati oltárnál egy létra (mongol *šatu*) van, melyen szimbolikusan leereszkednek a szellemek a felső világból az emberek világába. A belső oltárnál Sečengua ruhája²⁶ és legfőbb bálványai, Abagaldai²⁷ és Dogšin Kukur²⁸ voltak felakasztva (1. kép). A tér-

1. kép Az *ominaan* szertartás áldozati asztala és jurtája. A külső és belső világot szimbolizáló szakrális tereket két nyírfá (*tooroo*) jelzi, közte két „szellemkötél” (*sunaarjil*) van kifeszítve.

A kötélén színes szalagok, a külső fán pedig a Nap és Hold istenek képe látható.

ség másik végében állt a külső áldozati oltár. A külső és belső áldozati oltár mellé két áldozati fát állítottak, melynek tunguz eredetű neve *tooroo*.²⁹ A

²⁶ Daur *samaaški* vagy *jawaa* (HUMPHREY – ONON, 1996. 204., 211. és ODONGOWA, 1991, 4–7.).

²⁷ Abagaldai egy nagy erejű kamnigan sámán volt (DIÓSZEGI, 1967, 171–201., lásd még HUMPHREY – ONON 1996, 242. és OMACHI, 1982, 36.).

²⁸ Dogšin Kukur jelentése „Vad Kukur” ugyancsak olyan szellem, melyre nem találtam adatot. Sečengua szerint ő képes az alvilág, Irmuu xaan országának kapuját kinyitni (KÖHALMI, 2001, 118.).

²⁹ Vö. evenki *туру* „oszlop, sámánfa”, burját *тууруу* „sámánfa” (DUGAROV, 1991, 54.).

2. kép A nemezház tiszteleti helyén (*xoimor*) állított oltár fölött ott lóg a híres Abagaldai segítőszellem bálványképe, egy szakálas álarc szájában juh farok-zsírjával. Abagaldai egy nagy erejű kamnigan sámán volt, akit a burját és bargu mongolok is tisztelnek.

külső és belső oltár *tooroo* fái közt kötél (*sunaarjil*)³⁰ feszült, melyre 8 különböző színű szalagot (*tarwas*) kötöttek, ami a nyolc irányt jelöli (2. kép). A szellemek tehát először az égből leereszkedtek a nemezház füstkarikáján át a létrán a belső oltárhoz, majd a kötélén másztak át a belső oltár *tooroo* fájától a külső oltár *tooroo* fájához (HUMPHREY – ONON, 1996, 247–248.).

A szertartás menetéről hallgassuk meg magát a sámánnőt:

„2007. szeptember 16–17. közt *tooroo* fákat állítottunk, és a fák körül sámánkodva *ominaan* szertartást végeztünk, a holdnaptár szerinti 8. hónap hetedik éjszakáján és nyolcadik nap.³¹ Ha két sámán végzi, daurul így mondjuk: *ominaa-wei* (*ominaant* végez). Ha egy sámán végzi, így mondjuk: *igšie-wei*. Ha odahaza végzik a szertartást, akkor egyszerűen így nevezik: *igdee-wei*.³² Mi az oka, hogy *ominaant* tartunk, mit is jelent az *ominaan*? Az *ominaan* lényege, hogy *tooroo* fát állítanak, és a *tooroo* körül végzik a szertartást. Az *ominaant* három-

³⁰ *Sunaa*- kinyújt ígéből képzett szó. Humphrey könyvében *suanna* szó szerepel a kötélre vonatkozóan, de más forrásban ezt megerősítő adat nem lelhető fel (ONON – HUMPHREY, 1996, 201. és ENKEBATU, 1985, 227.).

³¹ A mongol holdnaptár vagy inkább luniszoláris naptár a kínai holdújév után egy hónappal kezdődik, és tizenkét állatövet tartalmaz.

³² Az *igšie*- és *igdee*- szavakra semmilyen adatot nem találtam a szakirodalomban.

évenként kell végezni, tavasszal vagy ősszel egy meghatározott napon. A szertartás alatt a sámán *onggoor*jainak áldoz, áldást mond, ezáltal a sámán ereje is nő, a sámán áldozata (mongol *takilga*) másoknak is szerencsét és egészséget hoz el. *Tooroo* az a hely, ahol az *onggoorok* az égből alászállnak.

Mit kell tenni a szertartás során, vegyük őket egymás után.

1) Korán, napkeltekor a nemezház déli oldalán (az ajtó előtt) kb. 20 méter távolságban egy 9 öl és 7 rőf magas nyírfát állítanak. Ennek a neve daurul *gaad-ii tooroo* (külső *tooroo*). A nemezházban két magas fát állítanak (*geri-ii tooroo*). Háromszínű cernából egy *sunaarjil* nevű kötelet készítenek, melynek közepén bőrből font kötél van. A *sunaarjil* kötéllel összekötik a fákat és a nemezház füstkarikáját (mongol *čagarig*).

2) A külső *tooroo* fákon a Nap és Hold isten képe függ. A Nap és Hold istenek mellé egy kis csengőt is erősítenek a kötéltre, melyet hét színű szalaggal (mongol *tarbas*) díszítenek fel. Hét különböző színű *tug* zászlót kötnek a kötéltre. A kint álló *tooroo* fa három nyírfából áll. Hét ágacskát is kötnek hozzá. Mellette van egy karó, a karót még másik három karóhoz kötik. A karókat arany és ezüst karóknak (daur *gad*) nevezik. A fák az *onggoor* szellemek leereszkedésének helyei. Daurul a leereszkedés helyének neve *tergul* „út”. Fontos, hogy a *tooroo* fákon a levelek zöldelljenek. A jurtában álló két *tooroo* fát három keresztfával kötik össze, ez a létra három foka. Fakéreggel kötik a keresztfákat a *tooroo* fához, mindenképpen fakéreggel. A keresztfa fokait cseresznyefából készítik, ezt hívják szellem létrának (mongol *šatu*). A *tooroo* fán az égből az *onggoorok* leereszkednek. A létra a szellemek megidézésekor a sámán és a szellem közti utat jelképezi. Ősidők óta a sámánok Tengger égistent imádták, és a fákat, melyek összekötik az embert Tenggerrel. Ha egy sámán meg akarja növelni erejét, mindenképp a *tooroo* fa körül kell keringenie, így jut el a szellemvilágba. A fa a sámán útja Tengger felé, maga a „szellem” létra. Így tud a démonok ellen harcolni. A *tooroo* fára a szellemek tiszteletére selyemszalagokat (mongol *qadag*) kötnek.

3) A belső *tooroo* elé egy áldozati asztalt is tesznek, melyen sokféle étel-áldozat van. Alatta két kígyó van, egy fehér és egy fekete.³³ A jurtában a *tooroo* két oldalán két sámán ruhájának részei lógnak.

Mikor az első *ominaan*-t tartottam 2004-ben, akkor ott lógott az Abagaldai. Ez alkalommal az Abagaldai-t jobb oldalon hátra (a nemezház falára) tettük ki. A *tooroo* fa jobb oldalán a Dogšin Kukur nevű *ojoor barkan* (ős szellem) képe lógott. Erről a sámánösről úgy tartják, hogy ő képes a másvilág kapuját kinyitni, őt a szellemek választották ki. Minket is a szellemek választottak ki, bárki nem lehet sámán.

Első nap (2007. szeptember 16.) délelőtt:

1) Az *ominaan* áldozat előtt, a *lus* helyszellemek³⁴ *obooját* és a *šandan*

³³ A kígyók az alsó világot jelképezik.

³⁴ A mongol *lus* „helyszellem” elnevezés tibeti eredetű, és gyakran *lus-sabdag* alakban fordul

(forrás) helyet kell körbejárni. A *šandan* forrás mellett van az a hely, ahol az őseinket temették, azt is *šandannak*³⁵ hívjuk. Ezt a *šandant* kell megkerülni, attól keletre van a *lus* helyszellemek *obooja*, annál is leborulunk. Azért kell ezt elvégezni, hogy az áldozat jól sikerüljön.

2) Azután visszajövünk a *šandantól*, és elvégezzük az előkészületeket. Majd a *tooroo* fa előtt kezdetét veszi a szertartás. Kezds előtt mindenképpen el kell menni a *šandanhoz*, és azt megkerülve fohászkodni kell.

3) Miután felkészültünk az ünnepségre, legelőször Tengger égistennek mutatunk be áldozatot.

4) A második lépés az ünnepség kezdésekor az, hogy az én *ojoor* szellemem, *yeeyee* sámán *onggoorját* idézem meg (szállja meg a testem). Ő mondja meg, hogy az ünnepség során mit kell tennem. Vagyis milyen színű juhot kell feláldozni az *ojoor barkan* szellemnek és Tenggernek.

5) Aztán a feláldozott juh vérével megfestjük a *tooroo* fát. A *tooroo* két oldalán két sámán leül a jurtában, és kakukkfűvel (mongol *gangga*) füstölik a sámándobot (daur *kuntur/xuntur*), hogy az ártó erőket távol tartsák, amikor a sámánkodás zajlik, és a szellemeket hívjuk.

6) A szellemek ekkor tudatják, hogy a *tooroo* fánál milyen áldozatokat kell bemutatni.

7) A két sámán közben a külső *tooroo* fánál várakozik, ekkor bejönnek a jurtába, és kezdetét veszi a szellemhívás. Az én dédnagyapám (Taa *yeeyee*) szelleme belemegy a testembe, és elmondja, hogy végezzük el az *ominaan* szertartást, mit kell először, másodszor és harmadszor tenni. Milyen színű juhokat kell feláldozni, és még milyen áldozatokat kell bemutatni, mindent elmagyaráz. Az áldozati állatok húsát megfőzik (mongol *sigüsün*).

Délután a sámán tovább vezeti a szertartást:

8) Először Taa *yeeyee* szellemét idézem meg. Aztán egyenként a többi szellemet.

9) Másodiknak egy haragos *onggoor* szállt meg engem. Aztán a Gaagča *yeeyee* nevű *ojoor barkan* és az Umie *barkan* nevű szellemnek.

10) Este, mikor már sötét van, egy fekete kecskét áldozunk, és a lelkét (daur *sums*, mongol *sünesün*) a démonoknak ajánljuk fel. A kecske lábait és fark részét a fűzfából készül áldozati oltárra (daur *delkin*, evenki *delken*) teszik, és nyugati irányba fordítva felajánlják. Ezzel azt segítik elő, hogy a betegség és a szenvedés a kecske lelkével eltávozzon. A kecske lelkét a démonokkal megetetik. Főleg a *barkanok* és Tengger számára áldozunk, de a démonokat is etetni kell, róluk sem szabad megfélemlkezni. Ennek a kecskének a húsát senki sem eheti meg. A kecske húsát még a jurtába sem szabad bevinni, tilos megenni. Azért sámánkodunk, hogy boldogságban éljünk, és ne legyen betegség, szenvedés. Az, hogy a szertartás alatt a kecske eltűnt,

elő. Manapság kezdi kiszorítani az eredeti helyszellem (daur *ejin*, mongol *ejen*) terminust. Egy másik elnevezés daurul *lužir barkan* saját gyűjtés, 2007, Nantun, Hölön-Buir, Kína).

³⁵ HUMPHREY – ONON, 1996, 187.

azt jelentette, hogy sietve magával vitte a bajt. Mi sámánok így gondoljuk. Ha elszalad, akkor élve kell feláldozni a szellemeknek. Ami már eltávozott a háztól, azt nem szabad visszahozni, így tartják nálunk.

A második nap (2007. szeptember 17.) délelőtt

11) A szertartás elején Baatar férjem bargu nemzetsége, vagyis az én sógornemzetségem (mongol *qadam*, daur *xadan*) szellemeit hívtuk meg. Én számukra meny (daur *beri*) vagyok. Az én sógornemzetségem ősei közt is voltak (sámánok), az ő szellemeiket is megidézzük. A sógor nemzetség sámánszellemeinek is juhot áldozunk, főtt juhhúst készítünk, és sámánkodunk.

12) Az én sógornemzetségem szellemei közt van egy helyszellem. Čonotiin szellemnek hívják, ő a hegyek és vizek ura. Čonotiin szellemnek is egy juhot áldozunk, és sámánkodva megidézzük őt.

13) Azután más helyszellemeket (mongol *lus*) idéztük meg, őket az egyik tanítványom (Wo Yufen) idézte meg.

A második nap (2007. szeptember 17.) délután

14) Délután a marhát áldozzuk fel. Azt is a korábban felállított áldozati állványra (daur *delkin*) teszik. Odateszik a feláldozott marha fejét és más belsőségeket (daur *juld*). A marhát hét fiúnak kell megülni. Ha megvadul, akkor a sámán előveszi dobverőjét,³⁶ és azzal a fejét megérinti, amittől rögtön megszelídül. A marhát különböző szellemeknek kell áldozni: hegyek gazdaszellemeinek ajánljuk, az ő szellemeik (*onggoor*) segítenek nekem. A daurok legnagyobb szellemének, Xoimor ačaa *barkannak* is felajánljuk.

15) Azután kilenc fiú és lány szokott táncot (daur *lurgieel*) lejteni a szellemeknek. Régi időkben volt leveles dohány, a leveles dohányval mutattak be füstáldozatot. A kilenc fiú és lány táncolnak annál a dolognál, most nem jut eszembe a pontos neve.

A szertartás menetéből kimaradt rítusok:

16) Azután a forrásvízzel való hintés következik, öt forrás vizével (daur *bulaarii os*). Kilenc forrásból kilenc követ hoznak el. Akkor azt mondjuk „kán hegyszellem kakukkfüvével, kánasszony tenger forrásvizével” és mindenkit forrásvízzel megtisztítunk.³⁷ Aztán sámánkodunk, és az embereket forrásvízzel hintjük, hogy a rossz erőket kihajtsuk belőlük. Ezt a szertartást nem tudtuk elvégezni, mert feltámadt a szél.

17) Aztán jött volna az áldozat a tűz szellemének. Ezt is a nagy szélben kellett volna elvégezni, ezért a tűz szellemének sem áldoztunk.

³⁶ Daur *xunturii gisoor* (HUMPHREY – ONON, 1996, 206.), vö. evenki *gisun*.

³⁷ A burját sámánizmusban ennek neve *ugaalga* „mosakodás” vagy *araašadaxa*. A daurok úgy hívják *bulaarii osoor uawei* azaz „forrásvízzel mosakodni” (saját gyűjtés, 2007. szeptember, Nirge/Nirji, Kína).

A szertartás vége:

18) Végül a jurtában a *tooroo* fáknál sámánkodtunk. A *tooroo* fát háromszor balra, háromszor jobbra megkerültük és kiáltottunk (*xurai, xurai*).

19) Aztán az Abagaldai szellemet és az összes szellemet egybegyűjtjük. A sok szellem madár (daur *degii*) szellemmé változik. A sámánok vállán ülő két madarat „szürke-pettyes madaraknak” (*Bor-Čooxor degii*)³⁸ nevezik. Egy hím és egy tojó madár, ezt a két madarat idézem meg. Ők pedig *yeeyee* sámánösöm szellemét hozzák el magukkal. Azt a szürke és pöttyös madarat *dualan* madárnak³⁹ is nevezik. A rengeteg *onggoor* tízezernyi madárrá változva iderepül. Galamb képében érkeznek, és *sust* isznak, ez a *susal*.⁴⁰

20) Miközben a *sust* isszák, nem szabad hangoskodni, hanem meditálni kell. Vannak ugyanis meditáló sámánok. De nem minden faluban van ilyen meditáló sámán. Csak a magasabb fokot elért sámánok képesek meditálni. A meditáció segít. Amikor sámánkodunk, megkérünk valakit, hogy medítálgjon. Aztán a végén az összes *onggoort* a jurtába hívjuk.

21) Aztán Arxan Toldor *onggoort*⁴¹ idézzük, ő is *sus*-t iszik. Xoimor acaa barkannak kilenc *manggie* démonja van, azt a kilenc *manggi*t is *susszal* itatjuk.

22) A végén újra az összes *onggoort* megidézzük, hogy megtudjuk, hogyan sikerült az *ominaan* szertartás. A megidézett szellemek elmondják, hogyan zajlott le a dolog.

23) A következő áldozatról is beszélnek, elmondják, mikor kell *tooroo* fát állítani vagy sem. A következő, azaz a harmadik alkalommal az *ominaan* áldozatot a nyúl évében kell végezniük. Jövőre patkány éve, aztán bika éve, aztán tigris éve, és csak utána a nyúl éve, tehát négy év múlva. A sámánfejdíszem (*magal*)⁴² agancsán most tíz ág van. Ha négy év múlva még egy *ominaant* tartunk, akkor 12 ágú lesz, ami azt jelenti, hogy a legmagasabb fokozatú sámán lesz belőlem.⁴³

24) Aztán a *tooroo* fát napkeleti irányba helyezik el, ahol nem jár autó. A marha áldozati ételét a jobb oldalon egy mélyedésbe helyezik el. Ezzel ér véget az *ominaan* áldozat.

Ezt az alapján írtam, amit álmomban üzentek a szellemek, eszerint végeztem a szertartást. Engem senki sem tanított, csak a szellemek tanítottak. Az álmaim alapján állítottam össze a szertartás menetét. Ha nem írom le

³⁸ Lásd HUMPHREY – ONON, 1996, 187–188. és POPPE, 1930, 14.

³⁹ ODONGOWA (1991) szerint a *dualan* egy fa volt, ahol a sámánok szellemei madáralakban laktak (lásd HUMPHREY – ONON, 1996, 206.). Efféle madaras szellemfát az evenkik körében is ismerünk (UTKIN, 1991, 168–174.).

⁴⁰ A videó felvételek alapján azt tudtuk megállapítani, hogy a *sus* egyfajta áldozati italt, melyet a sámánnal itatnak meg, így jut el a szellemhez.

⁴¹ Arxan Toldor egy bargu szellem, de a szakirodalomban nem találtam rá adatot.

⁴² A sámánfejdísz *eurtii magal* „agancsos sapka” hasonló a burjátok és kamniganok *orgoi* nevű sámánkoronájához, melynek két szarva vagy agancsa van (MANZIGEJEV, 1978, 19.).

⁴³ A sámán a burjátoknál is 12 *šanar* beavató szertartáson esik át, mielőtt a legmagasabb fokú sámánságot elérné, és *zaarin* lesz (BALOGH, 2005, 91.).

rögtön, akkor nem tudok mindent megjegyezni, amit a szellemek üzentek. Egyik álom jött a másik után, én pedig szépen mindent lejegyeztem. Amikor leírtam egy részt, újabb álmot láttam, és tovább írtam.⁴⁴

A szertartás elemzése

A kétnapos *ominaan* szertartásnak tehát kettős célja van:

1) A nemzetség szellemőseinek megidézése. Útmutatást kérnek tőlük a nemzetség tagjai számára és arra vonatkozólag, hogy milyen áldozatokat kell bemutatniuk.

2) A szertartást végző sámán segítőszellemeinek (*onggoor*) gyarapítása. Újabb szellemek megidézésével a sámán növeli segítőszellemei számát, amittől magasabb fokozatba lép. Hasonló ez a burjátok *šanar*⁴⁵ szertartásához.

Az első nap reggelén az *oboona* az ősök szellemének és a helyszellemeknek (mongol *lus*, daur *ejin*) mutatnak be egy szertartást, vagyis az őskultusz és természetkultusz egyaránt jelen van. Délelőtt kezdődhet csak a tulajdonképpeni szertartás a már korábban kialakított szakrális térben, ahol a sámán saját sámánösét (*ojoor barkan*) idézi meg, ő mondja el neki, milyen áldozatot kell bemutatni a szellemeknek. Aztán a legfőbb szellemnek, Tengger égistennek áldoz, mely egy kettős princípiumú „istenség”. Egy-

3. kép A sámánlétra (*tooroo*) két ágán a Nap és Hold istenei valamint az ő 5 Nap fiúk (piros) és 4 Hold lányuk (kék).

⁴⁴ Sečengua uigur betűs mongol írással jegyezte le mongolul az álmait, amiket főleg daurul álmodott. Az *ominaan* alatt pedig egy *bariyači* (a szolon Narangerel) segítője jegyezte folyamatosan a szellemek üzeneteit, mert a sámánnő azokra sem emlékezett a szertartás után. Mendüsürüng is írt arról, hogy a daur sámánok az álmaikon keresztül érintkeztek a szellemekkel. E szellemi kapcsolattartási forma neve *sooloon* (MENDÜSÜRÜNG, 1983, 258.).

⁴⁵ A *šanar* szertartásról lásd bővebben TKACZ, 2005 és BALOGH, 2005, 91–105.

szerre férfi és nő (Nap és Hold), és neki további kilenc gyermeke van: 5 napfiú és 4 holdlány (3. kép). Tenggernek három juhot áldoznak, melyeket a nemezház bejárata előtt felmutatnak, megfüstölik és meghintik őket. A sámánok először a belső oltárhoz hívják a szellemeket, melyek a szellemlétrán leereszkednek. Ezután a két *tooroo* fa közti kötélén (*sunaarjil* vagy *suanna*) vezetik át őket a külső oltárhoz, ahol a sámánok várakoznak.

A megidézett szellemek megszállják a sámán testét, miközben a sámán szabad lelke (*daur sums*) eltávozik belőle. Mikor a szellem átveszi a szabadlélek helyét, a sámán ugrálni kezd (*daur ekeewei*), közben segítője az övé-nél fogva tartja, nehogy elessen. Aztán lassan a földre ereszti, és többször ide-oda gurítja, mintha azt akarná elérni, hogy a szellem jól elhelyezkedjen a testben. Ezután a segítői leültetik a sámánt (a földre vagy egy székre, 4. kép). A sámán ekkora már transzállapotba kerül, és gyakran elveszti esz-

4. kép A sámánnő a széken ülve magához tér, és dobja hangjával bírja szóra a testét megszállt szellemet. A szellem kinyilatkoztatja nemzetségének hozott üzenetét.

méletét. Sečengua általában öklendezni szokott, és lecsukott szemmel ül. Ezután kell a szellemet szólásra bírni. A sámán ruhájának csengettyűit meg-rázzák, majd a kezébe adják a dobot vagy a lófejes sámánbotot (mongol *morin sorbi/horibo*, 5. kép). Ezeknek a hangjára szólal meg a sámánban a szellem, és kezd énekelve beszélgetni nemzetségével. Mikor a sámán segítője rájön, milyen szellem szállta meg a testét, összehívja annak a klánnak (*daur mokon*, mongol *obog/omog*) a tagjait, ahonnan maga a szellem is származik. Azok letérdelnek az éneklő sámán előtt, és nagy áhítattal hallgatják őt (6. kép). Italáldozatot mutatnak be, vagyis a sámán testén keresztül a szellemet itatják. A szellem ilyenkor tanácsokkal látja el a nemzetségét, és a sámán segítője révén kérdéseket is fel lehet tenni mindenféle, a nemzetséget érintő dologról (ősök szellemei, áldozatok, jóslás, betegségek).

5. kép Sečengua a dob helyett lófejes sámánbotokat (*morin horibo*) használ, mikor transzállapotban a testében lévő szellemet szólásra bírja. Efféle sámánbotok a bargu és burját törzsek közt ismertek.

6. kép A délutáni szellemhívó szertartás során Sečengua saját daur onon nemzetségének szellemét idézi meg, ezért nemzetségének tagjai leborulnak a nekik éneklő szellem előtt, aki a sámánnő testét megszállta.

Az első nap délutánján Sečengua ismét sámánösét, dédapját idézte meg először (tőle kapta sámánképességét). Azután egy dühös szellem szállta meg. A szellem azért haragudott nemzetségére (onon *xal*), mert róla régóta megfélekedtek. Ezért hívás nélkül hatolt bele a sámánnő testébe, és elpanaszolta bánatát. A dauroknál nagyon fontos az ősök, sámánösök szellemeivel való jó kapcsolat, egy haragos szellem bosszút áll a nemzetség tagjain sérelmeiért, így fontos mihamarabb kiengesztelni. Ezután két újabb szellemet (*barkan*) idéztek meg. Gaagča⁴⁶ egy sámánös, míg Omie⁴⁷ egyféle istenség. Közben a helyszellemeket is megidézi tanítványa, a bathani daur Wo Yufen (7. kép).

7. kép Wo Yufen bathani daur tanítványa a daur helyszellemeket idézi meg a délutáni szellemhívás idején.

8. kép A sámánok a fűzfaágból rakott áldozati asztal mellett tanakodnak, hogy mitévők legyenek, miután az áldozati kecskét hiába keresték.

⁴⁶ Gaagča *yeeyee* (nagyapa/ösapa) egy legendás sámán volt (ONON – HUMPHREY, 1996, 249.), aki halála után Točingga bathani sámánnak örököltette tovább a képességét, ezért *ojoor barkan* szellemként tisztelik. Lásd még NEIMENGGU, 1985, 261–262. és OMACHI, 1982, 36.

⁴⁷ Omie *niangniang*. (娘娘 kínai „anya”) nem más, mint a török népek közt is ismert Umai termékenység istennő, aki a nőket vajúdasok során segíti (mongol *Umai*, török *Umay*, jelentése „anyaméh” lásd HUMPHREY – ONON, 1996, 184–295. és OMACHI, 1949, 22., vö. mandzsu Omosi mama, KÖHALMI, 2001, 115.).

Este a démonoknak (daur *šurkul*, *manggie*, HUMPHREY – ONON, 1996, 190. és 279.) mutattak volna be kecskeáldozatot, a kecske náluk is bűnbak (mongol *jolig*, *jükel*), vagyis a lelke magával viszi a betegségeket és bajokat. Mivel a kecske elszaladt, ezt a sámánok úgy értelmezték, hogy a démonok véres áldozat nélkül is elfogadták a felajánlást. A kecske testében a betegségekkel és ártó erőkkkel eltávozott a közösségtől (8. kép).

Másnap reggel a sámánnő bargu mongol szellemeket idézett meg, akik főleg a férje nemzetségének (daur *xadan*) sámánősei, hisz férje családjában is voltak sámánok. Ez is újítás, a sámánok hagyományosan nem szokták házastársuk szellemeit meghívni. A barguk egyik helyszellemét is megidézték (Čonotiin), és újra juhokat áldoztak neki.

A délutáni szertartás a fő áldozattal, a marha leölésével kezdődik (9. kép). Hasonló marhaáldozatot a burjátok között is leírtak *tailgan* néven.⁴⁸ A

9. kép Miután a sámánok elhagyták a jurtát, a férfiak egy tinót áldoznak a szellemeknek. Ez a szertartás fő áldozata.

marhát hét fiú megüli, majd mikor földre rogy, agyát késsel meglékelik. Ezután a marha fejét, lábszárait és egyes belsőségeit (daur *juld*, mongol *jülde*) az előre fölállított áldozati oltáron (daur *gandir* vagy *delkin*, HUMPHREY – ONON, 1996, 230.) helyezik el (10. kép). A marhát a legnagyobb *barkannak*, Xoimor Ačaa-nak ajánlották föl, aki a burjátok körében is ismert.⁴⁹ Ez-

⁴⁸ HANGALOV, 1958, 523–529. és HOPPÁL, 2007, 111–118.

⁴⁹ A bathan vidéki daurok inkább Bain ačaa-nak nevezik, burját neve Xoimor aba.

10. kép Egy fűzfavesszőkből készített áldozati asztalra (*delkin* vagy *gandir*) helyezik a feláldozott tinó fejét, lábát és egyes belsőégei (*juld*). A csüdjeit az asztal négy lábához kötik.

11. kép Az áldozati oltárt kilenc daur népviseletbe öltözött fiatal táncolja (*lurgieel*) körül, hogy a szellemek áldását magukra vegyék.

12. kép Az oltár bal oldalán daur és szolon tanítványai teljes ruházatban várakoznak. Mellettük a szibériai Csita városából érkezett burját asszony áll dobbal, őt még nem avattak sámánná.

13. kép Sünzedmaa transzállapotban lófejes sámánbotjaival (*morin horibo*) szólaltatja meg a testét megszállt szellemet. Segítője burját népviseletben áll mellette.

után daur néptáncot (daur *lurgieel*, 11. kép) jártak az áldozati oltár körül (HUMPHREY – ONON, 1996, 184.). Jól látható volt, hogy a résztvevők csak nemrég tanulták be a mozdulatokat a szertartás kedvéért. Kilenc fiú és lány táncolt, akárcsak a burját *šanar* szertartáson, ahol a sámánt kilenc gyermek segíti (mongol *yisünči*, burját *yühenšen*, lásd BALOGH, 2007, 94.).

Az első napon a daur nemzetségek szellemeit, a második nap délelőttjén a bargu „sógornemzetség” szellemeit hívta meg Sečengua, pl. Arxan Toldort. Délután az összes résztvevő sámán és nemzetségeik szellemeit is bevonták a szertartásba (12. kép). Sok szellemet és démont (*manggie*) megidézték, és egy rituális itallal (*sus*) itatják meg őket, a rítus neve *susal*.⁵⁰

Sünžedmaa, a sámánnő kamnigan tanítványa burját és kamnigan szellemeket is megidézett, de nem dobolt, hanem lófejes sámánbotjával révült (13. kép). Közben szolon-evenki tanítványa, Altantuyaa szolon szellemeket hívott meg a szertartásra (14. kép). Két beavatandó tanítvány, a csitai aga-

14. kép Sünžedmaa után a nemrég beavatott szolon sámánnő, Altantuyaa égzi szellemhívó énekét dobbal a kezében.

burját Sežedmaa és egy bargu lány is transzba kerül. Sežedmaaban zokogva szólalt meg az *onggoor* (15. kép), hisz nemzedékeket kellett várnia, mire

⁵⁰ A *sus* és *susal* szavakra sem találtam adatot a szakirodalomban.

15. kép A Szibériai Csita városából érkezett aga-burját Sežedmaa a szertartás során először esik transzba, és a szellem hamarosan zokogva megszólal benne.

végre továbbörökíthette sámántudását. A Badmaa, a bargu lány viszont csak kínlódott, ugrált és szenvedett. A testét megszálló szellem néma maradt (16. kép). Sečengua szerint anyja babonázta meg, hogy a család sámánképessége ne a lányába szálljon. Végül a szolon-evenki Altantuyaa fújta le pálinkával, hogy az *onggoor* eltávozzon testéből. A szertartás csúcspontján transzállapotba került egy bathani daur *bariečín* (csontkovács, lásd HUMPHREY – ONON, 1996, 186.). Meng Xiaoru kezében egy legyezővel (mongol *debigür*, daur

16. kép Badmaa, a megátkozott bargu tanítvány transzba került, de a szellem néma marad benne. Csak ugrál föl-alá fájdalommal gyötört arccal.

delbur) hadonászott. A szertartás végén, miután elbúcsúztatták a szellemeket, az áldozati ételeket kézbe vették, a külső oltár előtt helyet foglaltak, és az étellel körkörös mozdulatokat téve *xurai-xurai* kiáltásokkal a szellemek áldását kérték. A babona szerint az ilyen étel (mongol *xurailaysan ideyen*) szerencsét hoz.

A bargu, aga-burját, evenki és daur sámánizmus keveredése

A daur sámánizmus kialakulása természetesen rendkívül összetett kérdés, és túlmutat e tanulmány keretein. Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a daur sámánizmus sok olyan vonást mutat, melyből következtethetünk a tunguz (evenki vagy szolon) és mongol nyelvű (bargu, aga-burját, kamnigan) csoportok keveredésére a daurokkal. Számos interetnikus jelenség mutatható ki a néphitben is. A két legfontosabb sámáneszköz, mely az említett népcsoportoknál egységesen jelen van, az Abagaldai sámánmaszk, illetve a lófejes kettős sámánbot (mongol *morin sorbi*). Diószegi Vilmos mindkettőnek külön tanulmányt szentelt (DIÓSZEGI, 1967 és 1968), melyekben a sámán tárgyak evenki eredetét kísérelte meg alátámasztani. Hasonló jellegű cikkei jelentek meg a tuva és darhat-mongol sámánizmusról (DIÓSZEGI, 1962 és 1963), ahol nagy hangsúlyt fektet az interetnikus kapcsolatokra, és a sámánhagyományok etnogenetikai problémáira. Elmélete szerint a sámánhagyományok jól tükrözhetik Belső-Ázsia különböző nyelvi csoportjainak etnogenezisét, illetve keveredését. A nyelv olyan kommunikációs eszköz mely egy-két nemzedék alatt megváltozhat, ugyanakkor a vallási képzetek, sámánhagyományok sokkal tartósabban megmaradnak egy nép életében. Az elmongolosodott kamniganok, darhatok és urianhajok jól tükrözik ezt a jelenséget.

A különböző hagyományok eredetének vizsgálata szerintem igen összetett kérdés. Én inkább areális jelenségekről beszelnék, melyekben az interetnikus kapcsolatok több irányban hatottak. Jó példa erre Sečengua sámán tevékenysége, ahol a szemünk előtt keveredtek a mongol, evenki és daur sámánhit, és gyakran nehéz volt rájönni, éppen melyik népcsoport hagyományával van dolgunk. Nyelvi szempontból is folyamatosan keveredtek a különféle mongol nyelvjárásokon, valamint daurul és a tunguzul elhangzó szövegek.

A daur sámánizmusra a különböző evenki csoportok nagy hatást gyakoroltak. Az *ominaan* szertartásnak és a *tooroo* sámánfának is tunguz eredetű neve van.⁵¹ A daurok egyes sámáneszközökre is tunguz szavakat használnak (pl. *xuntur* 'sámándob' and *gisoor* 'dobverő').⁵² Az áldozati asztal neve szintén az evenki nyelvből származik (daur *delkin*, evenki *delken*).

Az evenki sámánok a folyók mentén utaznak, mely a mongolok közt ismeretlen. De a daur sámánénekekben gyakran megemlítenek egy folyót, és

⁵¹ Evenki *ominaan* (DU DORJI, 1998, 329.) és *туру* (VASZILEVICS, 1958, 404.).

⁵² Evenki *gisun/gis* és *xungtuwun/xungtuun* (VASZILEVICS, 1958, 90. és 496.).

a sámán lelke a folyó mentén mozog. A daur sámán úgynevezett „éjszakai utazása” *dolbur* (HUMPHREY – ONON, 1996, 284.) szintén evenki eredetű.⁵³ A Bor-Čooxor szellem madár képében jelenik meg. Ezek a szellemek a sámánok és ősök lelkeit (Evenki *omi*) szimbolizálják. Fából faragott „szellem-madarakat” egyes evenki csoportok sámánfáin lehet találni. A Kamnigan Abagaldai bálványon kívül még számos olyan bálványt is találunk, melyek a burját és bargu mongolok körében is ismertek (pl. Xoimor ačaa vagy Bain ačaa, Jiyaaci).

Sámánok határok nélkül: neo-samanizmus avagy felélesztett és változó hagyomány

Sečengua a nemzetségi szertartás kereteit kibővítette, és bevonta férje, sőt tanítványai nemzetségeit is. Sečengua férje és legfontosabb segítője Batu, aki bargu mongol. Sečengua-nak jelenleg négy beavatott sámántanítványa van, melyeket talán tudatosan különféle nemzetiségi csoportokból választott magának.

<i>A szertartáson részt vett nemzetségek</i>	<i>sámánjuk</i>
1) hailari daurok	Sečengua
2) barguk	Sečengua, mint meny és Badmaa ⁵⁴
3) bathani daurok	Wo Yufen (Hingánon túli)
4) aga-burjátok	Sežedmaa (Csita, Szibéria) ⁵⁵
5) kamniganok (elburjátosodott evenki)	Sünžedmaa
6) szolon-evenkik	Altantuyaa

Ezen kívül számos csontkovács (daur *bariečin*) és egyéb gyógyító (daur *bagči* „sámánsegéd” és *bariši* „bába”) volt jelen.⁵⁶ Minden sámánnak volt külön segítője. Míg a sámánok kizárólag nők voltak, a segítők mindannyian férfiak, akik a sámánt transzállapotában övénel fogva tartják, vagy ha kell, a földre fektetik, székre ültetik. Sečengua tehát tanítványai révén nemcsak saját onon nemzetségének végezte el a szellemhívó *ominaan* szertartást, hanem számos egyéb törzshöz vagy nemzetiséghez tartozó nemzetség számára is. Ezek sámánőseinek *onggoorjait* vagy saját maga is meg tudta idézni, vagy tanítványai révén hívta meg a szertartásra.

⁵³ Evenki *dolbor* jeletése ‘éjszakai’, vö. *dolbo/dolboni* ‘éjszaka’ (VASZILEVICS, 1958, 119–120.).

⁵⁴ A bargu Badmaa nem tudott kommunikálni a szellemekkel, mert anyja megátkozta.

⁵⁵ Sežedmaa nem volt beavatott sámán az *ominaan* idején, csak októberben avatták sámánná.

⁵⁶ Név szerint: Meng Lizhu, daur, Morin Dawaa/Nirge (*bariši*), Meng Xioarui, daur, Morin Dawaa/Nirge (*bariečin*), Xiao Liu, daur, Morin Dawaa/Nirge (*bagči*, egyetlen férfi tanítvány), Narangerel, szolon evenki, Nantun (*bariečin*).

IRODALOM

- BALOGH Mátyás
2007 Shamanic Traditions, Rites and Songs among the Mongolian Buriads: Meeting a Shamaness and her Assistant. *Shaman*, 15, 87–116.
- DIÓSZEGI Vilmos
1962 Tuva Shamanism. Intraethnic Differences and Interethnic Analogies. *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 11, 143–190.
1963 Ethogenic Aspects of Darkhat Shamanism. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 16, 55–81.
1967 The Origin of the Evenki ‘Shaman-Mask’ of Transbaikalia. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 20, 171–201.
1968 The Origin of the Evenki Shamanic Instruments (Stick, Knout). *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 17, 265–311.
- DU Dorji – BANJUBUMI Juhigasa
1998 *E-han cidian* – 鄂汉词典 (Ewengki nihang bilehu biteg – Kínai–evenki szótár), Hailar, Neimenggu Wenhua Chubanshe – 内蒙古文化出版社 (Doogu Monggolni Biteg–eldemni Durulenni-hurgang).
- DUGAROV, Dashinima
1991 *Istoricheskie korni belogo shamanstva: na materiale obriadnogo fol’klora buriat*. Moskva, Nauka.
- ENGKEBATU (szerk.)
1985 *Daur kelen-ü üge kelelge-yin materiyl* (dawoeryu huayu cailiao – 达斡尔语话语材料 – daur nyelvi anyagok), Köke Qota (Hohhot), Neimenggu Renmin Chubanshe – 内蒙古人民出版社 (Öbür Mongol-un arad-un keblel-ün qoriy-a).
- HANGALOV, Matvej Nyikolaevics
1958–1960 *Szobranie szocsinyenij*. I–II. Ulan-Ude, Respublikanskaja tipografija.
- HAO, Shiyuan (szerk.)
2002 *Zhongguo shaoshuminzu fenbutuji* – 中国少数民族分布图集 (*Atlas of Distribution of Ethnic Minorities in China*). Beijing, Zhongguo Ditu Chubanshe.
- HEISSIG, Walter
1988 *Erzählstoffe rezenter mongolischer Heldichtung*. I–II. Wiesbaden, Harrassowitz.
- HOPPÁL Mihály
2005 Trance and Sacrifice in a Shamanic Healing Ritual. *Shaman*, 13, 61–78.
2007 *Shamans and Traditions*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HUMPHREY, Caroline – ONON Urgunge
1996 *Shamans and Elders, Experience, Knowledge, and Power among the Daur Mongols*. Oxford, Clarendon Press.

- JOHANSEN, Ulla
2001 Ecstasy and Possession: a Short Contribution to a Lengthy Discussion. In: HOPPÁL, Mihály – Gábor KÓSA (szerk.): *Rediscovery of Shamanistic Heritage*. 135–152. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KÓHALMI Katalin
2001 The Myth of Nishan Shaman. In: HOPPÁL, Mihály – Gábor KÓSA (szerk.): *Rediscovery of Shamanistic Heritage*. 113–134. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- LIGETI Lajos
1933 *Rapport préliminaire d'un voyage d'exploration fait en Mongolie Chinoise* (1928–1931). Budapest, Harrassowitz.
- MANZSIGEJEV, Ivan
1978 *Burjatszkie samanszkie i dosamanyszticjeskije tyerminü*. Moszkva, Nauka.
- MENDÜSÜRÜNG
1983 *Dagur-un böge mörgül-ün tuxai tursin ügülekü-ni* (kísérleti tanulmány a daur sámánhitről). Čolmon 3, Hohhot.
- NEIMENGGU Zizhiqiu Shenlun – 内蒙古自治区社论
1985 Dawoerzu shehui lishi diaocha – 达斡尔族社会历史调查 (Daur nemzetiség társadalmi és történelmi kutatása). Hohhot.
- NOWAK Margaret – DURRANT, Stephen
1977 *The Tale of the Nišan Shamaness. A Manchu Folk Epic*. Seattle, University of Washington Press.
- ODONGOWA
1991 Gudai Dawoerzu Samanjiao – 古代达斡尔族萨满教, 北方少数民族. *Beifang Shaoshu Minzu* 7 (Ősai daur sámánhit, Északi kisebbségek). Hohhot.
- OMACHI Tokuzo
1949 Hairaru dauru zoku no ujizoku miko – ハイラルダウル族の氏族神子 (a hailari daurok nemzetségeinek sámánjai). In: *Kenkyū Minzokugaku – 民族学研究* 14, 1. (etnológiai kutatások). 17–26. Tokyo.
- 1982 Zenshuu – 全集 (összegyűjtött munkák). Tokyo, Future Press.
- POPPE, Nicolas
1930 *Dagurskoe narečie*. Leningrad (S. Peterburg), Akademia Nauk SSSR.
- SOMFAI KARA Dávid
1998 Dél-szibériai török sámánok révülési eszközei. In: BIRTALAN Ágnes (szerk.): *Őseink nyomán Belső-Ázsiában II. Hitvilág és nyelvészet*. 237–248. Budapest, Tankönyvkiadó.
- 2008 Rediscovered Buriat Shamanic Texts in Vilmos Diószegi's Manuscript Legacy. *Shaman*, 16, 89–106.
- TKACZ, Virlana
2005 *Shanar, Dedication Ritual of a Buryat Shaman in Siberia*. New York, Parabola Books.

UTKIN, G. S.

1991 K voproszu o tyipologii kul'tovüh szooruzsenij evenkov nyizsney Tunguszki. In: *Paleoetnologiczeskie isszledovanyija na juge Szredney Szibiri*. 168–174. Irkutschk, Vosztocsno-szibirskoe izdatel'stvo.

VASZILEVICS, Glafira Makarievna

1959 Rannye predstavleniya o mire u evenkov. In: TOKAREV, Sz. A. – ČSERNECOV V. N. (szerk.): *Trudü Insztituta Etnografii*, 51. Moszkva.

1958 *Evenkijsko-russzkij szlovar'*. Moszkva, GIINS.

OMINAAN, A REVITALIZED DAUR SHAMANIC RITUAL IN THE
HAILAR DISTRICT

In September 2007 two Hungarian ethnologists, Mihály Hoppál and Dávid Somfai Kara, were invited to a Daur shamanic ritual. The ominaan ritual was conducted by the famous Daur shaman from Nantun (Hölön-Buir, Inner Mongolia, China), Sečengua and her students. The ritual lasted for two days and during that time the people made sacrifices to Tengger, God of Heaven, spirits of ancestors and other spirits. After the ritual Sečengua gave us an interview in which she explained how she had become a shaman, why she had decided to revitalize the ominaan ritual among the Daurs of Hailar. We recorded the beginning of her invocation song and tried to analyze it. Sečengua told us about her shamanic ability (ojoor) and that she inherited it from the famous Laa shaman, who was her great-grandfather. In the article we try to shed more light on the meaning of some emic terms of Daur shamanism, e. g. ojoor, barkan, onggon, as well as interethnic relations of the Daurs with the local Tungus and Mongol ethnic minorities. We also discuss the way how Sečengua widens the frame of shamanic traditions and clan rituals.